

พุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาวิद्यญาณความเป็นครู Ven. Buddhadasa Bhikkhu and the development of spirit for teachers

สมเจตน์ ผิวทองงาม^{1*}, อรรถกร ภัทรจิตติกกรกุล²
Somchat Phiutongngam^{1*}, Attakorn Pattarajittikomkul²
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี^{1,2}
Faculty of Education Suratthani Rajbhat University^{1,2}
*Corresponding Author, e-mail: Somchat_dhd7@yahoo.com

(Received: February 15, 2022 | Revised: April 22, 2022 | Accepted: November 3, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดวิद्यญาณความเป็นครูและแนวทางการพัฒนาวิद्यญาณความเป็นครูของพุทธทาสภิกขุ ผลการศึกษาพบว่า ด้านแนวคิดวิद्यญาณความเป็นครูของพุทธทาสภิกขุได้รับแนวคิดและอิทธิพลการทำงานของบรมครูคือพระพุทธเจ้าที่มีวิद्यญาณความเป็นครูอันถึงพร้อมด้วยพระวิสุทธิคุณ, พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาธิคุณในการอนุเคราะห์และสงเคราะห์ต่อสัตว์โลกโดยเปิดประตูทางวิद्यญาณด้วยมุ่งสอนธรรมเพื่อยกระดับวิद्यญาณให้สมกับความเป็นมนุษย์ที่ประกอบด้วยกัลยาณศีล กัลยาณธรรม และกัลยาณปัญญา ด้านแนวทางการพัฒนาวิद्यญาณความเป็นครูจะต้องเริ่มจากการไม่ตกเป็นทาสและรับใช้วัตถุ การศึกษาจะต้องไม่เป็นไปตามแบบฉบับสากลโลกซึ่งเป็นไปเพื่อความอยู่รอด แต่ควรทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์และพัฒนาส่วนที่

เป็นความงาม ความดี และความถูกต้องอันเป็นบรมธรรม อีกทั้งผู้ที่เป็นครูต้องปฏิบัติตาม 4 แนวทาง ได้แก่ มีความสุขอย่างแท้จริง, มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์, มีการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ และมีความรักสากลหรือรักที่บริสุทธิ์ รวมทั้งการนำสติปัญญา 4 มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: พุทธทาสภิกขุ, วิญญาณความเป็นครู, การพัฒนาวิญญาณความเป็นครู

Abstract

This article aims to present about the spirit of teachers according to concept of Ven.Buddhadasa Bhikkhu and 2) the ways in development of spirit of teachers according to the ways of Ven.Buddhadasa Bhikkhu. The results show that according to concept of Ven.Buddhadasa Bhikkhu's the spirit of teachers, he get the idea and influence of work from supreme teacher that is the Buddha whose the spirit of teacher has been arrived with purity grace, wisdom grace and great mercy grace in helping and aiding all living creatures by opening spiritual door with work hard in teaching Dhamma to lift the spirits as expected human beings with good precepts, good Dhamma, and good wisdom. For the ways in developing the spirit of teachers, it has to start not being a slave to an object, the education must not be according to the original of the universe which goes for survival but it should destroy animal instinct and should develop the beauty, goodness and correctness with supreme Dhamma. In addition, the persons who are teachers have to practice by following 4 ways

namely; being truly happy, being full of humanity; there is a duty for duty and having universal love or pure love, as well as, four foundations of mindfulness which should be applied and used in daily life.

Keywords: Ven. Buddhadhasa Bhikkhu, the spirit of teachers, Development of the spirit of teachers

1. บทนำ

ปัจจุบันปัญหาการขาดจริยธรรมของครูยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังในวงการศึกษา โดยเฉพาะปัญหาระหว่างครูกับนักเรียนและเพื่อนร่วมงานยังปรากฏตามสื่ออยู่เป็นประจำ เช่น การกลั่นแกล้งนักเรียนเพราะไม่เรียนพิเศษกับครูเหมือนเพื่อนในห้อง (ไทยรัฐออนไลน์, 2561) การลงโทษนักเรียนไม่เหมาะสม เช่น ตีเด็ก ให้นักเรียนชายถอดเสื้อ ใช้รองเท้าส้นสูงเคาะศีรษะ ใช้มือบิดหู ใช้กรรไกรตัดชายกระโปรง ฯลฯ (ข่าวสดออนไลน์, 2563) ใช้คำพูดรุนแรงกับนักเรียน และขู่ยิงนักเรียนทิ้ง (มติชนออนไลน์, 2564) ทำอนาจาร ล้วงละเมิดทางเพศเด็ก ลงโทษนักเรียนโดยการทุบตี หรือกระทำรุนแรงเกินกว่าเหตุ (มติชนออนไลน์, 2564: ไทยรัฐออนไลน์, 2564, ไทยรัฐออนไลน์, 2565) ทำร้ายร่างกายจนนักเรียนได้รับบาดเจ็บ (ข่าวสดออนไลน์, 2565) และมีพฤติกรรมถ้ามองเพื่อนร่วมงานในห้องน้ำ (ไทยรัฐออนไลน์, 2565) ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าล้วนมีสาเหตุมาจากการขาดวิญญานความเป็นครูทั้งสิ้น การขาดวิญญานความเป็นครูดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทางลบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของครูและเกิดผลเสียต่อวิชาชีพครูเป็นอย่างยิ่ง ทุกวันนี้เมื่อเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากครู ยังคงมีคำถามซ้ำซากจากผู้คนในสังคมว่า วิญญานความเป็นครูหายไปไหน? เป็นไปได้ไหมที่ครูจะทำหน้าที่ด้วยใจรัก? มีศรัทธาต่ออาชีพครู, รักษาเกียรติและ

ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นครูอันเป็นวิชาชีพชั้นสูง, ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง, มีความรักและห่วงใยต่อศิษย์ประดุจลูกของตนเอง ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนพัฒนาศิษย์ของตนจนสุดความสามารถเต็มกำลังให้ศิษย์ได้ดีและประสบความสำเร็จในการเรียนด้วยวิถียุทธศาสตร์ของความเป็นครูอย่างแท้จริง คำถามดังกล่าวนี้จำเป็นต้องทบทวนว่ามีช่องทางแก้ปัญหาที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและได้ผลเป็นที่ประจักษ์เพียงใด

จากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในยุควัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่ท่วมทับผู้คนทั้งหลายในสังคมอย่างรุนแรง ผ่นวกกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายทั้งต่อตัวครู ทั้งต่อครอบครัวและเด็กทำให้ครูต้องทำหน้าที่อันหนักอึ้งในการดูแลช่วยเหลือเด็ก นอกเหนือจากการสอนและพัฒนา การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของครูให้มีประสิทธิภาพปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ครูจะต้องถึงพร้อมด้วยวิถียุทธศาสตร์ความเป็นครูเป็นพื้นฐานสำคัญ กล่าวคือ รักและห่วงใยศิษย์, ช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ศิษย์อย่างเต็มกำลัง, ทำงานมุ่งอุทิศตนอุทิศงานโดยยึดประโยชน์ของผู้เรียนเป็นที่ตั้ง ถึงแม้ว่าครูจะมีภาระหน้าที่อื่น ๆ มากมายสักเพียงใดก็ตาม มิเช่นนั้นคุณค่าและความสำคัญของครูคงหมดความหมายไปโดยปริยาย พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานแก่ครูอาวุโสในโอกาสเข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2521 ความตอนหนึ่งว่า “ถ้าครูไม่ห่วงประโยชน์ที่ควรจะห่วง หันไปห่วงอำนาจ ห่วงตำแหน่ง ห่วงสิทธิ์ และห่วงรายได้กันมากขึ้นแล้วจะเอาจิตใจที่โชนมาห่วงความรู้ ความเจริญของเด็ก ความห่วงใยในสิ่งเหล่านั้นก็จะค่อย ๆ บั่นทอนทำลายความเป็นครูไปจนหมดสิ้น จะไม่มีอะไรดีเหลือไว้พอที่ตัวเองจะภาคภูมิใจหรือผูกใจใครไว้ได้ ความเป็นครูก็จะมีค่าเหลืออยู่ ให้เป็นที่เคารพ

บูชาอีกต่อไป” เป็นการตอกย้ำว่า วิทยญาณความเป็นครูเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่ครูจำเป็นต้องมีเพื่อการทำหน้าที่ของตนให้สัมฤทธิ์ผล

ครูที่มีวิทยญาณความเป็นครูจะประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมทำให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละอดทนเพื่อประโยชน์ของศิษย์เป็นที่ตั้ง, มิใช่แค่ทำหน้าที่สอนเพียงเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนอย่างเดียว แต่ยังต้องคอยช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่และให้กำลังใจยามที่ศิษย์ประสบกับปัญหาต่าง ๆ หรือเกิดวิกฤติขึ้นในชีวิต อีกทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับศิษย์ วิทยญาณความเป็นครูจึงช่วยให้ครูประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการยอมรับและยกย่องสรรเสริญเชิดชูว่าเป็นปูชนียบุคคลซึ่งแตกต่างจากครูที่ไม่มีวิทยญาณความเป็นครู นี้คือ โจทย์สำคัญที่หน่วยงานและบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาครูพึงตระหนักให้มาก ประเด็นที่ว่า ทำอย่างไรถึงจะผลิตและพัฒนาครูให้มีวิทยญาณความเป็นครู รวมทั้งให้ยึดมั่นในวิทยญาณความเป็นครูตลอดเวลาจึงต้องมีคำตอบเชิงประจักษ์เพื่อที่ครูจะสามารถเผชิญกับภารกิจอันใหญ่หลวง พระไตรปิฎกกล่าวถึงแก่นสารในพระพุทธศาสนาในทำนองแสดงถึงนัยยะว่า กิ่งและใบ สะเก็ด เปลือก กระจัง และแก่น หากจะเข้าให้ถึงแก่นต้องถึงพร้อมด้วยการประพฤติ ศีล สมาธิ และญาณทัสสนะหรือปัญญา จะช่วยให้ไม่มีความประพฤติย่อหย่อน หละหลวม (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2554, น. 50) สารดังกล่าวนี้จะนำมาปรับใช้เพื่อช่วยให้ครูมีวิทยญาณความเป็นครูและยึดมั่นในสิ่งดังกล่าวได้

พุทธทาสภิกขุเป็นธรรมทายาทแห่งสมเด็จเจ้าพระยาสมเด็จพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมครูเอกของโลก ท่านสอนและเผยแผ่พระพุทธธรรมในฐานะผู้เป็นทาสแห่งพุทธะให้งอกงามในจิตใจของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ผลงานคำสอนต่าง ๆ ของท่านปรากฏมากมาย ความเป็นปราชญ์ของท่านได้รับการยกย่องว่า เป็นนักปฏิรูปพุทธธรรมให้กลับมามีชีวิต และสร้างคุณค่าให้กับทุกชีวิต เชื่อมโยงกับทุกศาสตร์สาขาวิชา พระไพศาล วิสาโล (2554, น. 52) กล่าวสรุปไว้ว่า “ท่านอาจารย์พุทธ

ทาสเป็นคนสำคัญมากในการรื้อฟื้นแก่นพุทธธรรมให้กลับมามีความหมาย และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของคนในปัจจุบัน ท่านทำให้นิพพานไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป เพราะท่านนิพพานมีหลายระดับ นอกจากนี้ ท่านยังนำโลกุตตรธรรมมาเชื่อมโยงกับมิติด้านต่าง ๆ ของชีวิตและสังคม เช่น การพัฒนาการศึกษา เรียกว่า กลมกลืนไปหมดทั้งเรื่องชีวิตและสังคม” ในวงการศึกษ พุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญกับครูเป็นอย่างยิ่งด้วยการยกย่องว่าครูมีพระคุณยิ่งกว่าพ่อแม่เพราะสามารถยกดวงวิญญาณของเด็กให้สูงขึ้น ๆ เกินกว่าที่พ่อแม่จะทำได้ และด้วยเหตุที่ท่านให้คุณค่าและความสำคัญกับครูซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการไปพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพนั้น ผลงานคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาครูในวงการศึกษของท่านจึงปรากฏเป็นที่ประจักษ์โดยเฉพาะเรื่องวิญญาณความเป็นครู อันแสดงถึงความมุ่งหวังให้ครูทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์แบบด้วยวิญญาณความเป็นครู คือ เป็นผู้สอนเด็กให้การเรียนรู้ด้วยการเป็นผู้นำทางวิญญาณเพื่อจะได้ดำรงตนอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข ดังที่พุทธทาสภิกขุ (2543, น. 225) ย้ำว่า “ธรรมชาติต้องการให้ครูมีอยู่ในโลก เพื่อคุ้มครองโลก, ต้องการให้ครูทำหน้าที่ของครูอย่างถูกต้อง คือ ยกวิญญาณของมนุษย์ให้สูงแล้วโลกเราก็จะมีความสุข และใคร ๆ ก็ต้องยอมรับว่าเด็กทุกคนในโลกถูกนำไปโดยครูเพราะว่าครูมีหน้าที่นำเด็กไป”

ผู้เขียนตระหนักว่า หากได้ศึกษาและน้อมนำผลงานคำสอนของพุทธทาสภิกขุมาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาวิญญาณความเป็นครูไทยให้สูงขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษ, หน่วยงานและบุคคลผู้เกี่ยวข้องเพื่อเป็นทางเลือกในการพัฒนานักศึกษาครูและพัฒนาครูให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเต็มเปี่ยมได้ด้วยความเป็นมนุษย์ในการประกอบวิชาชีพครู จะสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาวิกฤติทางการศึกษาที่มีสาเหตุมาจากตัวครูขาดจิตสำนึกในวิญญาณความเป็นครูได้

2. แนวคิด “วิญญานความเป็นครู” ของพุทธทาสภิกขุ

นับตั้งแต่ก่อตั้งสวนโมกข์ขึ้นมาด้วยปณิธานและจุดมุ่งหมายอันสูงส่งเพื่อทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุได้ทำบทบาทหน้าที่ “ครู” โดยเป็นผู้นำทางด้านสติปัญญา ท่านศึกษาค้นคว้าอย่างหนักด้วยตนเอง, สอนและพัฒนาศิษย์รวมทั้งผู้สนใจให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา, เพื่อยกระดับวิญญานของศิษย์ให้สูงสมกับคำว่า “มนุษย์” อย่างสุดกำลังสติปัญญาและความสามารถของท่าน ท่านได้รับการยกย่องในฐานะปูชนียาจารย์ของสังคมไทยและในฐานะกัลยาณมิตรของศิษยานุศิษย์ ท่านประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและกระตุ้นเตือนศิษย์ให้ระลึกอยู่เสมอว่า “ไม่ทำตามที่สอน อย่ามาอ่อนเรียกอาจารย์” ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์เห็นคุณค่าและนำสิ่งที่ท่านสอนไปใช้ประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ด้านการสอนนั้น ท่านใช้วิธีการสอนที่หลากหลายตามพุทธวิธีโดยชี้แจงให้เห็นชัดเพื่อให้ศิษย์ได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง, ไม่เกิดความเบื่อหน่าย, มีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใสและอยากปฏิบัติตาม สามารถเห็นธรรมและเข้าถึงพุทธธรรมตามอุปนิสัยและบารมีของแต่ละคน ขณะเดียวกัน ท่านได้อุทิศตนสร้างสรรค์ผลงานคำสอนต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของพระธรรมเทศนา, ปาฐกถา และหนังสือไว้มากมาย ในส่วนของผลงานด้านการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาครูและเด็กด้านความรู้คู่คุณธรรม และการสอนธรรมะเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์ในบทบาทของครูของพุทธทาสภิกขุนี้ จะเห็นได้ว่า เกิดจากคุณลักษณะของวิญญานความเป็นครูที่มีอยู่ในตัวท่านเองโดยได้รับอิทธิพลมาจากทางความคิดและการทำงานมาจากพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบิดาของครูทั้งหลาย ทำให้ท่านมุ่งมั่นสอนธรรมะให้กับบุคคลทั่วไปด้วยวิญญานความเป็นครูที่สูงยิ่งโดยมิได้หวาดหวั่นเกรงกลัวหรือย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคและภัยต่าง ๆ จากทุกด้านที่รุมเร้าเข้ามาทำให้เสียกำลังใจหรือความตั้งใจในการทำงานแม้แต่น้อย

อนึ่ง การที่พระพุทธองค์ผู้เป็นบรมครูของครู เป็น “ผู้ยกระดับวิญญาณของมนุษย์” โดยพระองค์ทรงรู้จักมนุษย์และส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นอย่างดี อันเห็นได้จากการสอนธรรมะให้กับบุคคล 4 ประเภทซึ่งอุปมาเหมือนบัว 4 เหล่า ให้พ้นทุกข์และมีความสุขดังที่ปรากฏในอุคฆมิตฺตัญญสูตรนั้น (อง.จตุกก. 21/13/4) การทำหน้าที่ครูดังกล่าวของพระบรมศาสดาตลอดพระชนม์ชีพได้นั้นแสดงให้เห็นถึงการมีวิญญาณความเป็นครูที่ถึงพร้อมด้วยพระวิสุทธิคุณ, พระปัญญาคุณและพระมหากรุณาธิคุณอันเปี่ยมล้นโดยการอนุเคราะห์และสงเคราะห์สัตว์โลกแต่ละประเภทให้พึ่งตนเองได้ พระองค์ได้ทำหน้าที่ครูด้วยวิญญาณอันสูงส่งต่อการยกระดับวิญญาณของสรรพสัตว์ผู้มีปัญญา, วาสนา บารมี และอุปนิสัยยังพร่องอยู่ และมีจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสให้สามารถเข้าถึงธรรมะหรือบรรลุดุธรรมได้ พุทธทาสภิกขุก็ได้มุ่งมั่นทำหน้าที่ครูด้วยการสอนธรรมะโดยดำเนินรอยตามพระพุทธองค์เพื่อยกระดับวิญญาณของผู้คนให้สูงขึ้นสมกับการเป็นมนุษย์ เพื่อจะได้เป็นบุคคลผู้มีใจสูงตามความหมายของคำว่ามนุษย์ คือถึงพร้อมด้วยกัลยาณศีล, กัลยาณธรรม และกัลยาณปัญญา ดังที่พระไพศาล วิสาโล (2552, น. 147) ได้กล่าวยกย่องท่านว่า “ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุมีคุณูปการอย่างมากที่ทำให้พุทธศาสนากลับมามีความลุ่มลึกอีกครั้ง และทำให้ผู้คนได้ตระหนักว่าพุทธศาสนาสามารถนำพาผู้คนให้เกิดความลุ่มลึกทางจิตวิญญาณได้ นั่นคือ การเข้าถึงปรมัตถธรรม สามารถรู้เท่าทันมายาภาพของตัวกูของกูจนกระทั่งเป็นอิสระจากมันได้” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอุดมคติอันสูงส่งของท่านโดยท่านให้ความสำคัญต่อความเป็นครูว่า “...ครูเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ ให้สัตว์ที่อยู่ในคอก อันเหม็น อันสกปรกได้ออกมาสู่ที่สว่าง... ครูนั้นทำหน้าที่สำคัญที่สุดเหมือนพระพุทธเจ้า เหมือนกัน เพราะว่า พระพุทธเจ้านั้นเป็นพระบรมครู ครูทั้งหลายขึ้นกับพระพุทธเจ้า ทำหน้าที่เหมือนกันหมด คือ เปิดประตูทางวิญญาณ...” (พุทธทาสภิกขุ, 2556, น. 27-28)

การศึกษาเรื่องวิญญานความเป็นครูตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ นั้นควรที่จะทำความเข้าใจใน 2 เรื่องควบคู่กันไป เรื่องแรก เป็นความหมายของวิญญานความเป็นครู ซึ่งตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ นั้น หมายถึง จิตใจหรือเจตนาธรรมณ์ของความเป็นครู, เนื้อแท้ หัวใจของความเป็นครู, กล่าวก็คือ พุทธเรื่องครู ในแง่ที่เกี่ยวกับธรรมะ มีธรรมะก็เป็นครู ไม่มีธรรมะก็ไม่มีเป็นครู (พุทธทาสภิกขุ, 2543, น. 213) และการที่ครูมีธรรมะอยู่ที่กาย วาจา และใจแล้วโดยนำเอาธรรมะเข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนก็กลายเป็นบุตรแห่งพระธรรมและบุตรแห่งพระพุทธเจ้าได้ในที่สุด และเรื่องที่สอง คือ ความหมายของคำว่า “ครู” โดยพุทธทาสภิกขุ (2515, น. 107; 2543, น. 197) ได้นิยามคำว่า “ครู” ไว้ 3 ลักษณะ คือ 1) ครู แปลว่า หนักอยู่บนหัวคนทุกคน ทุกคนจะต้องเคารพบูชาและทำตามเพราะครูมีบุญคุณแก่ทุกคน ครูจึงเป็นปูชนียบุคคล เพราะว่าครูได้ทำหน้าที่มีคัคเทศก์ทางวิญญาน ชักจูงให้มีการเดินถูกต้องในทางจิตใจ ในประเด็นเดียวกัน คำว่า “ครู” คือ ผู้ยักวิญญานของสัตว์โลก หรือเป็นมีคัคเทศก์ทางวิญญาน คนที่เป็นครูอย่างเต็มทีและอย่างถูกต้องสามารถยักวิญญานของมนุษย์ให้สูงขึ้น ๆ ได้ เราเรียกว่า ครูบาอาจารย์มีพระคุณเหนือเศียรเหนือเกล้ายิ่งกว่าบิดามารดา เพราะว่าบิดายังไม่ได้ยกสถานะทางวิญญาน บิดาเพียงให้กำเนิดชีวิตมาและยกสถานะทางวิญญานเป็นส่วนน้อย เพียงแต่เป็นพื้นฐานให้ครูบาอาจารย์ยกต่อไปจนดวงวิญญานของเด็กและเยาวชนนั้นสูงสุดเท่าที่มันจะสูงได้ 2) ครูเป็นลูกจ้าง คือ ทำอาชีพครูเป็นสะพานเพื่อจะไปสู่อาชีพอื่นเพราะว่ายังไม่สามารถไปทำอาชีพอื่นได้ จึงทำงานอย่างลูกจ้าง ทำงานตามที่จำเป็นเนื่องจากหน้าที่บังคับ จึงไม่ใช่ปูชนียบุคคล และ 3) ทำงานเป็นครูเพราะอาชีพจำเป็น เพราะยังไม่สามารถจะไปทำงานอื่นได้ ต้องทนเป็นครูไปก่อน จึงทำให้ทำงานอย่างซังกะตาย ซึ่งแย่กว่าลูกจ้างเสียอีก

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า วิญญาณความเป็นครุณั้นจะเห็นได้จากการที่ครุมีจิตใจประกอบด้วยธรรมะ โดยเฉพาะครุที่มีวิญญาณความเป็นครุนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติตนด้วยการมีธรรมะอยู่กับตนเองเสมอ กล่าวคือ มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ ต่ออุดมคติ, ทำงานเพื่องาน, เป็นผู้นำในทางวิญญาณ, เป็นผู้ชักจูงวิญญาณของสัตว์ให้เดินถูกทาง, ไม่ใช่สอนให้เด็กรู้หนังสืออย่างเดียว จะต้องสอนความเป็นมนุษย์ และปลูกฝังความเป็นมนุษย์ลงไปในตัวเด็กด้วย (พุทธทาสภิกขุ, 2543, น. 199-200) นอกจากนี้ วิญญาณความเป็นครุของครุณั้นสามารถเห็นได้จากอุดมคติในการทำหน้าที่ของครุ อันเป็นอุดมคติของโพธิสัตว์ คือ เป็นผู้เสียสละ บุชาความเสียสละ ถ้าไม่เสียสละแล้วไม่ใช่ครุ เพราะว่าครุเป็นปุชฌีย์บุคคล มีพระเดชพระคุณท่วมท้นอยู่เหนือเศียรเกล้าของคนทั้งหลายก็เพราะเนื่องจากความเสียสละ ครุจะต้องเสียสละทุกอย่างเพื่อหน้าที่ การที่ครุเสียสละให้คนอื่นคือการทำลายความเห็นแก่ตัวออกไปได้ ถ้าหากครุเกิดเป็นพวกกอบโกยขึ้นโลกนี้ไม่มีที่พึ่ง อุดมคติแท้ ๆ ของครุจึงอยู่ที่การเสียสละเพื่อยกวิญญาณของสัตว์ทั้งหลายให้สูงขึ้นให้จงได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2543, น. 231-232) ส่วนหัวใจของครุที่มีอุดมคตินั้น จะต้องมีปัญหาเกี่ยวกับเมตตาเต็มแน่น ปัญญา คือ วิชาความรู้ความสามารถในหน้าที่ที่จะส่องแสงสว่างให้แก่ศิษย์ ส่วนเมตตา คือ ความรัก ความเอ็นดู กรุณาต่อศิษย์ของตนเหมือนกับว่า เป็นลูกของตน คุณธรรมสองประการนี้จะต้องเต็มเปี่ยมอัดแน่นอยู่ในหัวใจของครุที่ยึดถืออุดมคติโดยที่อุดมคติของครุตามหลักพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ค่าของครุมีมากเพียงใด ค่าของครุจึงอยู่ในฐานะของปุชฌีย์บุคคล ไม่ใช่ลูกจ้าง หากครุละเลยอุดมคติดังกล่าวก็กลายเป็นลูกจ้าง คือ ในหัวใจไม่มีอะไรเลย นอกจากต้องการจะรับค่าจ้างหรือเงินเดือน และหนักเข้าก็คิดโกงเวลาเอาเปรียบในหน้าที่การงานของตน เพราะเห็นแก่ตน เพราะปราศจากปัญญาและเมตตา (พุทธทาสภิกขุ, 2521, น. 118) ผู้ที่

เป็นครูตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุจึงสูงส่งด้วยคุณธรรมอันเปี่ยมล้นด้วยวิญญานของความเป็นครูซึ่งมิใช่ใคร ก็เป็นไปได้

ในการยกวิญญานของศิษย์หรือประสิทธิ์ประสาทวิชาให้กับศิษย์นั้น พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า ครูจะต้องมีอุดมคติมุ่งหมายที่จะกำจัดกิเลสตามแบบของพระพุทธเจ้า เพราะว่าการศึกษาที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์อย่างแท้จริง จะต้องมิใช่เป็นการศึกษาให้คนมัวเมาในทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง และทางร่างกาย ครูจะต้องนำโลกในด้านจิตหรือวิญญานอันเป็นอุดมคติของพระพุทธเจ้า ครูต้องเป็นต้นแบบแห่งการกระทำที่ดีและละเว้นสิ่งที่ไม่ดี สอนอย่างไรก็ทำอย่างนั้น เป็นแบบอย่างที่ดีให้ศิษย์เห็นตรงตามที่พูดหรือที่สอน อย่างนี้ศิษย์ก็จะไว้วางใจครูและทำตามครู ศิษย์จะมีความรักครูเท่ากับความรักพ่อแม่ และมีความเคารพเกรงกลัวครู (พุทธทาสภิกขุ, 2515, น. 170-172) นอกจากนั้น พุทธทาสภิกขุยังมีทัศนะที่กว้างไกลอีกว่า ครูเป็นผู้สร้างโลก ถ้ามนุษย์ทุกคนดี โลกนี้ก็จะดี ตรงกันข้าม ถ้ามนุษย์ทุกคนเลว โลกก็จะเลวไปด้วย และการที่มนุษย์ทุกคนจะดีหรือเลวนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาที่ครูให้ ถ้าครูให้การศึกษาดี ศิษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่ดี และโลกทั้งโลกก็จะดี คือ สร้างโลกให้ดีก็ได้ สร้างโลกให้เลวก็ได้ ครูจึงเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาน, เป็นผู้นำในทางวิญญานแล้วและเป็นผู้สร้างโลก (พุทธทาสภิกขุ, 2525, น. 85) โดยการสร้างให้เด็กเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา, เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ และเป็นสาวกที่ดีของศาสนา (พุทธทาสภิกขุ, 2533, น. 55) ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างความสุขสงบในโลก

วิญญานความเป็นครูตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุนี้เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังสั่งสม ผู้เป็นครูต้องถึงพร้อมด้วยความเป็นมนุษย์อันมีคุณสมบัติ ได้แก่ มีศีลอันดีงาม มีธรรมอันดีงาม และมีปัญญาอันดีงาม คุณสมบัติดังกล่าวย่อมนำไปสู่

การมีพฤติกรรมอันดีงามของครูที่สามารถยกวิญญานของศิษย์ให้สูงขึ้น คือ ความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง หรืออุดมคติการเป็นอุดมบุรุษ

3. การพัฒนาวิญญานความเป็นครูตามแนวทางของพุทธทาสภิกขุ

วิญญานความเป็นครูดังที่ปรากฏในผลงานคำสอนของพุทธทาสภิกขุที่ท่านมองปัญหาในวงการศึกษาคิดว่าสาเหตุมาจากการที่มนุษย์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านวัตถุเป็นที่ตั้ง ละเลยการพัฒนาด้านจิตใจซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังที่ท่านแสดงความเห็นว่า “...มนุษย์ทั้งโลกจัดการศึกษาก้าวหน้าแต่ในทางด้านวัตถุโดยไม่คำนึงถึงด้านจิตใจหรือดีแต่จะดึงเอาจิตใจลงมาเป็นทาสวัตถุหรือรับใช้วัตถุ มนุษย์จึงมีคุณธรรมทางด้านจิตใจน้อยลง ๆ จนมีสันติภาพสันติสุขน้อยกว่าสัตว์...” (พุทธทาสภิกขุ, 2525, น. อนุโมทนา) ส่งผลให้เกิดผลเสียตามมาทั้งต่อตัวครูและตัวเด็กซึ่งนำไปสู่โลกที่ไม่ปลอดภัยและเต็มไปด้วยสารพัดปัญหา อีกทั้งพุทธทาสภิกขุยังเห็นอีกว่า การศึกษาตามแบบฉบับสากลโลกที่เป็นอยู่นี้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น, เป็นการศึกษาส่งเสริมซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ ท่านจึงมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้เป็นไปเพื่อมนุษย์มีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรได้โดยทำลายซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์แล้วมีการประพฤติกรรมอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์ (พุทธทาสภิกขุ, 2515, น. 103) การที่จะให้มีจิตใจสูงด้วยการทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์เสียได้นั้นจะต้องมีวิธีปฏิบัติหรือกระทำจริง ไม่ใช่เพียงแต่ศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น โดยครูจะต้องละ ข่มกิเลสหรือข่มความรู้สึกของสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และพัฒนาในส่วนที่เป็นความดี ความงาม ความถูกต้องอันเป็นบรมธรรมไปพร้อมกันในขณะเดียวกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2515, น. 102) อันเป็นแนวทางในการพัฒนาวิญญานความเป็นครูผ่านการปฏิบัติด้วยตนเอง ตั้งแต่ต้นด้วยวิญญานความเป็นครูนั้น ครูจะต้องตั้งอยู่ในบรมธรรมและปฏิบัติตนตามแนวทาง 4 ประการ

ดังต่อไปนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2515, น. 118-119; 2543, น. 191-193; 2548, น. 23)

ประการแรก มีความสุขอย่างแท้จริง คือ มีความสุขที่สะอาด ถูกต้อง ไม่ติดในความสุขที่เกิดจากเนื้อหนัง ได้แก่ ความเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ,

ประการที่สอง มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์ คือ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ หรือมีร่างกายสมบูรณ์ไปด้วยเหยื่อหรือวัตถุเต็มเปี่ยม, ต้องมีจิตใจอยู่เหนือวัตถุ มิใช่เป็นทาสของวัตถุหรือถูกวัตถุนิยมครอบงำจิตใจ, ให้วิญญาณเป็นนายเป็นเจ้า ต้องสามารถควบคุมวัตถุและควบคุมเนื้อหนังได้ และไม่เห็นแก่ตัวจนสร้างปัญหาต่าง ๆ นานาขึ้นมาเต็มไปหมด ควรเห็นแก่ผู้อื่นให้มาก เพราะถ้าเห็นแก่ตัว พวกครูบาอาจารย์ก็กลายเป็นพ่อค้าหมด

ประการที่สาม มีการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ คือ ทำหน้าที่ที่บริสุทธิ์, ทำหน้าที่ที่ถูกต้อง, ทำงานที่ได้รับผิดชอบให้เต็มที่ตามกำลังความสามารถเพื่อให้งานออกมาอย่างสมบูรณ์แบบ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่โดยคิดว่าเรามีได้เกิดมาเพียงเพื่อหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเท่านั้น แต่เราเกิดมาเพื่อทำหน้าที่ของมนุษย์ แสดงความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องสมบูรณ์, ทำงานเพื่องานโลก, มิใช่ทำงานเพื่อมุ่งสนองกิเลสตัณหาอย่างเดียว หรือมิใช่ทำงานเพื่อเงิน, เพื่อกิน, เพื่อดื่ม และเพื่อเนื้อหนังเท่านั้น, ไม่ทำงานเพื่อตัวกู-ของกูและไม่คดโกงใคร

ประการสุดท้าย มีความรักสากล คือ มีความรักบริสุทธิ์ให้กับเพื่อนมนุษย์ ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลก มิใช่มีความรักแบบเนื้อหนังหรือแบบวัตถุนิยมซึ่งจะรักคนอื่นด้วยการเห็นแก่ผลประโยชน์หรือทรัพย์สินเงินทองเป็นที่ตั้ง จนทำให้ต้องไปเบียดเบียนผู้อื่นโดยการแก่งแย่งชิงทรัพย์ หรือสมัครหาพรรคพวกเพื่อไปทำในเรื่องที่ไม่ดี

ความคิดทั้ง 4 ชุดดังกล่าวอันเป็นบรมธรรมที่ซ้อนทับกันอยู่นี้หากครูยึดมั่นและปฏิบัติย่อมนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องซึ่งส่งผลให้มีความสุขที่ถูกต้องไม่เพียงแต่ผู้ยึดมั่นและปฏิบัติเท่านั้น แต่จะส่งผลในวงกว้าง โดยเฉพาะต่อสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งผลดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลต่อมวลมนุษยและต่อโลกอย่างไม่ต้องมีข้อกังขาใด ๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม ผลดังกล่าวจะสัมฤทธิ์ได้นั้น ผู้เป็นครูจะต้องมีพฤติกรรมปลุกย่อยหลายอีกประการ ได้แก่

1) ไม่เห็นแก่ความสุขส่วนตัวมากกว่าความสุขของผู้อื่นจนสามารถอุทิศตนและอุทิศเวลาทำงานเพื่อเจริญก้าวหน้าของเด็กและโรงเรียนเป็นที่ตั้ง

2) ไม่ติดใจความสุขที่เกิดจากการเสพติดวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมจนมีประพฤติกรรมใช้ชีวิตแบบติดหรูหร่า, ฟุ้งเฟ้อ ทำให้มองเห็นเด็กหรือเพื่อนร่วมงานเป็นเหยื่อในการแสวงหารายได้และผลประโยชน์

3) ไม่ละเลยหน้าที่ในการสอนหนังสือโดยให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างอื่นเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองขณะที่ทำบทบาทภาระหน้าที่ของครู

4) รักศิษย์เหมือนลูกหลานของตน และทำงานเพื่องานและเพื่อผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยอีกทั้งหมั่นเพียรหาความรู้เพื่อพัฒนาตนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนอย่างสุดกำลังความสามารถเพื่อให้ศิษย์พัฒนาไปสู่ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์

5) ไม่ใช้อารมณ์, ความรู้สึกรุนแรงทั้งกาย วาจา และใจต่อศิษย์, เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตให้กับศิษย์ในทุกด้าน และหมั่นคอยดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือแก้ปัญหาศิษย์อยู่ตลอดเวลา

6) รักเพื่อนร่วมงานอย่างญาติมิตรให้ความสนิทสนมเหมือนครอบครัวเดียวกัน และใช้เหตุผลโดยคำนึงข้อเท็จจริงมากกว่าความรู้สึกหรืออารมณ์

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ในการพัฒนาวิญญานความเป็นครูให้สูงขึ้นนั้น เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ครูควรนำหลักอานาปานสติซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้

มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันควบคู่ไปด้วยเพื่อเป็นการปลูกให้เกิดความสำนึก
รู้ตัวและรู้จักตนเองอันจะทำให้ครูได้ทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบ
ยิ่งขึ้น พุทธทาสภิกขุกล่าวถึงอานาปานสติภาวนาว่า เหมาะสมสำหรับบุคคลทุก
จริต เพราะสติอยู่กับความรู้สึกตัวเมื่อร่างกายเคลื่อนไหว และการรู้จักสังเกต
ความคิด ให้เห็น และให้รู้ทันความคิดที่เมื่อเกิดขึ้นจะช่วยผลักดันให้เราไม่คล้อย
ตามความคิดไปด้วย และที่สำคัญยังช่วยให้หายหลง หายงมงาย และทำให้ตัว
ตัวสุปรากฏน้อยลง เพราะทั้งหมดอยู่ที่การรู้จักตัวเอง (ละเอียด ศิลาณ้อยและ
ธานินทร์ เหมบุตร, 2526, น. 189-190) หลักอานาปัติดังกล่าวจึงมีคุณค่าและมี
ประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านจิตใจเป็นอย่างมาก ซึ่งทุกคนสามารถฝึกได้ง่าย, ทำให้มี
ความสุขในปัจจุบันและมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ในการทำงานของตนได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ (พุทธทาสภิกขุ, 2554, น. 13) ทั้งนี้เพราะการฝึกอานาปัติตาม
แบบที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้จนดีแล้วก็จะทำให้เกิดธรรมะครบถ้วน (สติ, ปัญญา,
สัมปชัญญะ และสมาธิ) (พุทธทาสภิกขุ, 2550, น. 53) อันจะส่งผลให้การปฏิบัติ
หน้าที่ของครูไม่เกิดความผิดพลาดและไม่ส่งผลเสียทั้งต่อตนเอง, ต่อนักเรียนและ
ต่อสังคม และช่วยส่งเสริมวิญญานความเป็นครูให้มั่นคง

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

พุทธทาสภิกขุได้เสนอผลงานคำสอนเกี่ยวกับ “วิญญานความเป็นครู”
ซึ่งถือว่าเป็นมรดกธรรมอันล้ำค่าไว้ในสังคมไทยโดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความเจริญ
งอกงามในวงการศึกษไทยโดยเฉพาะการทำหน้าที่ของครูที่จะไปปลูกฝังพัฒนา
เยาวชนของชาติให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีเพื่อไปพัฒนาประเทศต่อไป ซึ่งครูที่มี
วิญญานความเป็นครูตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ ครูที่มีจิตใจหรือ
เจตนารมณ์ของความเป็นครูที่ประกอบด้วยธรรมะ, ทำงานเพื่องาน, ทำหน้าที่ด้วยความ
เสียสละ, มีหัวใจของครูที่มีอุดมคติซึ่งประกอบด้วยเมตตาและปัญญา และ

เป็นผู้นำทางวิญญาณเพื่อจะได้ดำรงตนอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ พุทธทาสภิกขุได้เสนอแนวทางการพัฒนาวิญญาณความเป็นครูไว้ โดยครูจะต้องตั้งอยู่ในบรมธรรมและปฏิบัติตนใน 4 แนวทาง ได้แก่ มีความสุขอย่างแท้จริง, มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์, มีการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ และมีความรักสากลหรือรักที่บริสุทธิ์

จากสังคมอดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน โลกได้พัฒนาสู่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ เทคโนโลยีไปไกลและจะพัฒนาก้าวไปอีกเรื่อย ๆ การพัฒนาดังกล่าวมาพร้อมกับปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้คนในสังคมทุกระดับ ในวงการศึกษไทย วิญญาณของความเป็นครูลดน้อยถอยลงเป็นสภาพปัญหาที่พบเห็นจำเจเป็นที่แน่นอนว่าจากผลพวงของการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่ทางวัตถุมากเกินไปและปล่อยให้อำนาจแห่งวัตถุนิยมครอบงำผู้คนในสังคมโลกอย่างรุนแรง ส่งผลให้การทำหน้าที่ของครูในปัจจุบันขาดวิญญาณความเป็นครู สถานการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องท้าทายความคิด, ความรู้และความสามารถของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลิตและพัฒนาครูโดยตรงว่า ทำอย่างไรจึงจะช่วยให้ครูที่มีวิญญาณความเป็นครูอันเปี่ยมในความเป็นครูตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นแนวคิดพุทธศาสนาและระบบคุณค่าด้วยความศรัทธา เพื่อช่วยแก้ปัญหาในเรื่องการขาดวิญญาณความเป็นครูที่ยังเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ

เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ในแวดวงการศึกษาในสังคมไทย พุทธทาสภิกขุเป็นผู้หนึ่งที่ได้แสดงบทบาทหน้าที่ในการเป็นครูโดยดำเนินตามรอยบาทพระบรมศาสดาผู้ทรงเป็นบรมครูเอกของโลกด้วยการสอนธรรมให้คนทั้งหลายและเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร ท่านสร้างสรรค์ผลงานคำสอนมากมายและชี้แนะกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาครู, เด็กและเยาวชน ท่านมีแนวคิดและแนวทางในการพัฒนาวิญญาณความเป็นครูที่ชัดเจนด้วยการชี้แนะ พัฒนาและเสริมสร้างวิญญาณความเป็นครูด้านคุณธรรมจริยธรรมให้สูงยิ่งขึ้น แต่การแก้ไขวิกฤติให้ทันการณ์กับ

สภาพปัญหาความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่นับวันหลากหลายมากขึ้นนั้น ครูและผู้เกี่ยวข้องจะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองในการทำหน้าที่ของครูและปรับใช้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำผลงานคำสอนของพุทธทาสภิกขุเกี่ยวกับวิถียุทธธรรมเป็นครูไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและในการทำงานในวิชาชีพครู หากสามารถกระทำได้อาจเกิดประโยชน์ต่อครูต่อเด็กรวมทั้งสังคมประเทศชาติและต่อโลกอย่างมหาศาล

เอกสารอ้างอิง

- ข่าวสด. (2563). กมว.สั่งลงโทษ 399 “ผอ.-ครู” ผิดจรรยาบรรณล่วงละเมิดทางเพศ-สั่งส่งเคาะหัวนักเรียนให้นักเรียนกราบหน้าเสาธง เผย 10 ปีทำครูผิดเกือบ 2 พันเรื่อง. สืบค้น 30 มกราคม 2565, จาก https://www.khaosod.co.th/around-ailand/news_5166478.
- ข่าวสด . (2565). ทำอุบhayดอกเดี่ยว ผอ.เรียกด.ช.ชั้น ป.5 ลงโทษโหดหน้าเสาธง ทั้งจับทั้งอายแม่ไร้แจ้งความ. สืบค้น 30 มกราคม 2565, จาก https://www.khaosod.co.th/aroundhailand/news_6887388.
- ไทยรัฐ. (2561). แม่ร้องทุกข์อ้างลูกครูแก๊งเหตุมิเรียนพิเศษ เครียดกินยาหวังฆ่าตัวตาย. สืบค้น 29 มกราคม 2565, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/south/1419318>.
- ไทยรัฐ. (2564). พักการสอนครู สั่งลงโทษเด็ก “ชายขนมจีบ” แปรลงบกระดานตีนิ้วหื้อเลือด. สืบค้น 30 มกราคม 2565, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2123011>.

- ไทยรัฐ. (2565). *เสื่อมหนัก เต็มมัธยมก้อมีอบไล่มอ. หลังโดนจับได้แอบดูครูสาว อาบน้ำ*. สืบค้น 30 มกราคม 2565, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2299053>.
- ไทยรัฐ. (2565). *ตร.สุรินทร์บุกรวบครูหนุ่มคาม่านรุค หลังพานร.หญิง ม.3 ไปกระทำอนาจาร*. สืบค้น 5 เมษายน 2565, จาก <https://www.thairath.co.th/news/crime/2360221>.
- พระไพศาล วิสาโล. (2549). *ร้อยคน ร้อยธรรม 100 ปีพุทธทาส*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ .
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). *ท่านอาจารย์พุทธทาสกับวัฒนธรรมแห่งความตื่นรู้*. *วารสารธรรมมาตา*,3(1),147-163.
- พุทธทาสภิกขุ. (2515). *ศึกษาตัวชีวิตคือการเลื่อนชั้นตัวเอง*. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2521). *การศึกษาคืออะไร*. กรุงเทพฯ: สำนักหนังสือธรรมบุชา
- พุทธทาสภิกขุ. (2525). *ธรรมบรรยายต่อทางสุนัษ*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2533). *สังขสารจากสวนโมกข์*. กรุงเทพฯ: กองทุนวุฒิธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *ธรรมโฆษณชุดค้ายพุทธบุตร*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *คุณค่าของชีวิต-ส่วนประกอบและโครงสร้างของชีวิต*. กรุงเทพฯ: พุทธศาสนาแห่งธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2550). *การควบคุมกระแสแห่งชีวิต*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

- พุทธทาสภิกขุ. (2554). *คู่มือที่จำเป็นในการศึกษาและปฏิบัติธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2556). *วัฒนธรรมไทยกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด.
- มติชน. (2564). *ครูโรงเรียนดังศรีสะเกษขอโทษน.ร.และผู้ปกครอง ใช้คำพูดรุนแรง รับผิดชอบต่อสังคม-เด็กไม่ตั้งใจเรียน จะไม่ทำอีก*. สืบค้น 30 มกราคม 2565, จาก https://www.matichon.co.th/region/news_3096935.
- มติชน. (2564). *จ่อถอนตัว “ครู-บ๊ิก ร.ร.” ผิดวินัยร้ายแรง หลังพบ 8 ราย อนาคต-ทุบตีเด็ก*. สืบค้น 30 มกราคม 2565, จาก <https://www.matichon.co.th/education/page/43>.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 21*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ละเอียด ศิลาน้อย และธานินทร์ เหมบุตร. (2526). *วิถีพุทธทาส วิถีสวนโมกข์*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2554). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.